

Dumitru PULBERE

Președinte al Curții Constituționale

ACCESUL CETĂȚENILOR LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ PRIN RIDICAREA EXCEPȚIILOR DE NECONSTITUȚIONALITATE

Article 135.(1).g of the Constitution of the Republic of Moldova referring to the settlement of exceptional cases of unconstitutionality through submission of pleas to the Constitutional Court by the Supreme Court of Justice, constitutes at present one of the guarantees for citizens in view of sticking up for their fundamental rights and liberties. The exception of unconstitutionality represents a procedural means for putting in place citizen's access to constitutionality control of laws as bearer of fundamental rights and liberties.

The exception of unconstitutionality expresses an organic and logical link between the issue of constitutionality and the essence of the lawsuit being stated as an incident upon initiative of the parties or from the office by the judicial body. Hence, unconstitutionality exception represents an exception, as a matter and in its capacity of public order, is a technical instrument of constitutionality control which can be evoked in each phrase of a lawsuit.

The exception of unconstitutionality constitutes an important possibility of protecting the rights of citizens but it is an insufficient one. Under current situation, a person should at first claim to be a victim of an unconstitutional law, then to bring an action against the respective act. In case a law runs counter to the Constitution and has not been subject of constitutionality control due to lack of complaint, then only the exception can preclude it from producing negative effects, at least, for a certain person whose case is under examination in a court.

Accordingly, it is considered as appropriate both to review the Constitution with a view of enacting an institution for individual complaints on constitutionality and establishing certain legal mechanisms allowing to revive and reanimate an unconstitutionality exception that could be evoked not only through the Supreme Court of Justice but mainly directly by each court, as already stipulated in the Civil Procedure Code (Article 12/1).

Istoricul apariției și dezvoltării controlului de constituționalitate indică asupra existenței a două sisteme ale acestuia: **modelul american** și **modelul european**.

Primul sistem conferă o mai mare autoritate, iar deciziile adoptate produc efecte *erga omnes*. Al doilea sistem se limitează la un litigiu prezent și actual, iar deciziile adoptate în cadrul său se bucură numai de o autoritate relativă, producând efecte *inter partes* (între părți) care pot fi extinse, cel mult, pe calea precedentului judiciar. În cadrul primului sistem, forma de declanșare a controlului rămâne procedeul ofensiv al acțiunii; în cel de-al

doilea, formele sînt mai variate (excepția de neconstituționalitate, injoncțiunea, judecata declaratorie etc.).

Există și alte deosebiri. Astfel, în timp ce în țările europene contenciosul constituțional este separat de celelalte forme de control, instanțele americane se pronunță asupra tuturor aspectelor unui litigiu, chiar și asupra constituționalității unei legi (instanțele europene detașează „chestiunea prejudicială” a neconstituționalității și o transmit spre rezolvare Curții sau Tribunalului Constituțional).

Neconstituționalitatea unei legi reprezintă în sine un contencios menit a fi soluționat de către justiția constituțională. Curtea sau Tribunalul Constituțional se pronunță în primă și ultimă instanță asupra neconstituționalității unei legi și este singura autoritate competentă să soluționeze litigiul respectiv. În sistemul american Curtea Supremă se pronunță și ea în ultimă instanță, făcînd o sinteză asupra interpretărilor instanțelor inferioare. Curtea sau Tribunalul Constituțional se află în afara aparatului jurisdicțional obișnuit.

Și sesizările se fac în mod diferit: în modelul european – de către autoritățile politice sau publice, iar în cel american – la inițiativa instanțelor (una sau toate), dacă în fața lor s-a ridicat excepția de neconstituționalitate.

Controlul constituționalității legilor în funcție de momentul în care intervine îl delimităm în *a priori* și *a posteriori*. **Controlul constituționalității legilor posterior intrării lor în vigoare** presupune o operație de comparare a unei activități îndeplinite cu un anumit model de comportare – compararea formelor de elaborare și a conținutului diferitelor legi ordinare sau organice cu prevederile în materie ale Constituției. Atunci cînd o lege este comparată cu formele constituționale de elaborare a legilor, avem de a face cu o problemă de *constituționalitate extrinsecă*, iar cînd această comparație se face în lumina conținutului Constituției, este o problemă de *constituționalitate intrinsecă*.

Profesorul Al.Arseni consideră că, în dependență de **subiectul abilitat în dreptul de control al constituționalității legilor**, există trei forme de control: **parlamentar**, **politic** și **jurisdicțional**. Controlul politic se realizează de un organ politico-statal ce funcționează independent și în afara Parlamentului. Controlul jurisdicțional se realizează prin instanțele ordinare sau prin jurisdicții speciale.

Controlul constituționalității legilor printr-un organ jurisdicțional este înfăptuit de către instanțele judecătorești propriu-zise sau de un organ nejudicătorec, dar care utilizează o procedură de lucru asemănătoare cu cea judecătorească. Baza juridică a reglementării controlului constituțional exercitat de un organ jurisdicțional o găsim consacrată în constituțiile diferitelor state sau în precedentul judiciar, prin intermediul căruia organele judecătorești singure și-au arogat acest drept. La baza

forme date de control stă principiul separației puterilor în stat. Fundamentarea teoretică a controlului constituționalității legilor pe principiul separației puterilor este unanim acceptată de doctrina constituțională.

În general, se admite că poate fi competentă să judece constituționalitatea unei legi instanța situată în fruntea ierarhiei instanțelor judecătorești. Procedura de control este diferită de la un sistem constituțional la altul, evidențiindu-se **controlul pe calea de acțiune** și **controlul pe calea de excepție**.

Controlul exercitat pe calea de excepție este folosit în cadrul oricărui proces, când oricare dintre părți pretinde că un text dintr-o lege sau o lege întreagă este neconstituțională și îi afectează drepturile legale în dosarul care urmează a fi judecat. Numai părțile în proces pot ridica această excepție. Controlul exercitat pe cale de acțiune este un procedeu ofensiv. El permite atacarea unei legi în fața unui tribunal determinat, căruia i se cere examinarea validității constituționale și pronunțarea anulării actului contestat.

Profesorul român Ion Deleanu consideră că **controlul constituționalității la inițiativa autorităților publice** este, esențialmente, unul „abstract” și, în principiu, *a priori*.¹ Aceasta fiindcă se efectuează asupra unei norme ce nu a intrat încă în vigoare. Autoritățile împuternicite să pornească acest control au o natură politică: Șeful Statului, Camerele Parlamentului sau președinții acestora, minoritățile parlamentare, Guvernul sau Prim-ministrul. Sînt și excepții de la regula generală: în Republica Moldova unul dintre subiecții cu drept de sesizare este Curtea Supremă de Justiție, care nicidecum nu poate fi un organ politic.

Controlul concret indică asupra faptului că litigiul de neconstituționalitate a apărut în cadrul unui proces în care judecătorul ar urma să facă aplicarea legii litigioase. Altfel spus, justiția constituțională este chemată să rezolve „chestiunea prejudicială” a excepției de neconstituționalitate. Rezolvarea „chestiunii prejudiciale” suscită un control *a posteriori* și concret într-un litigiu determinat.

Același autor concluzionează cu privire la controlul concret: prin intermediul lui situația instanțelor se reflectă necesarmente asupra indivizilor, determinînd măsura în care ei dispun în realitate de un mijloc indirect de a provoca intervenția Curții Constituționale; pe calea unui astfel de control se realizează asocierea tuturor judecătorilor la jurisdicția constituțională; tehnica de control pe calea excepției de neconstituționalitate „depolitizează litigiul constituțional”²

Pentru a desfășura noțiunea de excepție de neconstituționalitate, în cele ce urmează vom parcurge legislația în materie a unor țări europene.

Conform art.140 din Constituția Federală a Austriei, Curtea Administrativă, Curtea Supremă de Justiție, iar

după 1975 și jurisdicțiile de apel sînt menite să transmită Curții Constituționale chestiunile de neconstituționalitate ridicate în privința acelor legi federale sau ale landurilor care sînt susceptibile de aplicare. Din el rezultă: condiția caracterului prejudicial, pentru jurisdicția principală, a normei contestate; rezonabilitatea chestiunii prejudiciale; obligativitatea deciziei Curții Constituționale față de toate jurisdicțiile și autoritățile administrative.

Art.100 din Legea Fundamentală a Germaniei dispune că, atunci cînd tribunalele consideră neconstituțională o lege de a cărei valabilitate depinde decizia sa, ele suspendă procedura și supun chestiunea dată deciziei organului de jurisdicție constituțională (al landului sau al federației).

Particularitățile controlului concret în Germania sînt următoarele: suspectarea neconstituționalității nu interzice judecătorului să aprecieze constituționalitatea unei legi, dar îl împiedică să și o pronunțe; judecătorului, nu părților, îi aparține decizia de a transmite problema constituționalității Tribunalului Constituțional; judecătorul constituțional nu este limitat în examinarea constituționalității la dispozițiile pe care judecătorul instanței de fond le-a evocat pentru a cere anularea lor; decizia de anulare pronunțată de către judecătorul constituțional produce efecte *erga omnes*.

Excepția de neconstituționalitate poate să vizeze o lege sau un act avînd forța legii, stipulează Constituția Italiei (din 27 decembrie 1947, art.134 și art.137). În aceeași ordine de idei, se mai reglementează că: excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în fața oricărei „autorități jurisdicționale” – orice autoritate integrată în sistemul jurisdicțional sau chiar situată în afara acestui sistem, dacă funcția sa este jurisdicțională; excepția poate fi constituită ca o „chestiune prejudicială” din inițiativa părții sau a instanței; pentru a fi reținută ca atare, judecătorul trebuie să dispună de puterea de a decide; chestiunea prejudicială trebuie să exprime o legătură instrumentală, logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului principal, să fie pertinentă, problema de constituționalitate trebuie să fie determinată, concretă, incidentul să nu fie manifestat nefondat; procedura de rezolvare a excepției cuprinde două momente – ridicarea excepției în fața judecătorului din procesul principal și examinarea ei de către judecătorul constituțional; în fața judecătorului constituțional se derulează două etape: verificarea dacă excepția este admisibilă și, după examinarea fondului, pronunțarea deciziei; decizia de admitere în fond a excepției de neconstituționalitate produce efecte *erga omnes* nu numai *pro futuro*, dar și asupra proceselor aflate în curs.

Așadar, analizînd modelul american și cel european de control al constituționalității legilor, avantajele și dezavantajele, trăsăturile lor caracteristice, observăm dezvoltarea spectaculoasă a ultimului (chiar și în unele țări din

America Latină – Guatemala, Chile, Peru). El nu este un model opus celui american, ci este diferit, de aceea nu poate surprinde nici apariția unor sisteme mixte. În statele europene diferențele țin și de modalitățile sesizării: declanșarea controlului de constituționalitate aparține autorităților politice sau publice în Austria, Belgia, Italia, Spania, România (Șefului Statului, Guvernului, Prim-ministrului, Adunării Parlamentare sau președintelui acesteia, minorității parlamentare, chiar organelor regionale, dar poate să aparțină și instanțelor, tuturor acestora, dacă în fața lor s-a ridicat excepția de neconstituționalitate – în Italia, Spania, România, Germania, sau numai anumitor – Austria; în Franța s-a propus să se recunoască acest drept celor două jurisdicții supreme: Consiliului de Stat și Curții de Casație).

În literatura de specialitate din Republica Moldova este prezentă opinia privind necesitatea perfecționării legislației ce ține de Curtea Constituțională. Articolul 135 alin.(1) lit.g) din Constituție stipulează că Curtea „rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție”. Același articol și alineat indică în mod expres la lit.a) că sînt supuse controlului constituționalității legile, hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile și dispozițiile Guvernului, precum și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Toate actele enumerate la lit.a) pot fi numite cu un singur termen – act normativ (cu unele specificații pentru tratatele internaționale). Dar termenii „act normativ” și „act juridic”, utilizați la lit.g), nu sînt sinonime. Acestea sînt două categorii și noțiuni juridice diferite. Prin act juridic se înțelege o manifestare de voință în scopul de a produce efecte juridice, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic, în temeiul și limitele stabilite de lege.

Pot fi oare supuse controlului constituționalității actele juridice atunci cînd excepția de neconstituționalitate este ridicată în fața Curții Supreme de Justiție și ea, la rîndul său, sesizează Curtea Constituțională? Desigur că nu. Evident, a fost admisă o imprecizie în folosirea noțiunilor și termenilor inițiali în textul Constituției, care ulterior au fost reluate în art.4 alin.(1) lit.g) din Legea cu privire la Curtea Constituțională, în Codul jurisdicției constituționale. Această imprecizie trebuie corectată prin modificarea articolelor respective și în modul stabilit; în caz contrar, formulările existente pot complica activitatea jurisdicției constituționale. Una dintre posibilele variante de formulare a dispoziției de la lit.g) ar fi: „rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate”, enumerîndu-se apoi actele normative prezente la lit.a), cu excepția tratatelor internaționale.

Art.135 alin.(1) lit.g) din Constituția Republicii Moldova, cu referire la rezolvarea cazurilor excepționale de neconstituționalitate prin sesizarea Curții Constituțio-

nale de către Curtea Supremă de Justiție, constituie în prezent una dintre garanțiile cetățenilor de a-și apăra drepturile și libertățile fundamentale. Excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților fundamentale, la controlul constituționalității legilor.

Dacă, în procesul judecării unei cauze (civile, penale, contravenționale), instanța de judecată constată că norma de drept ce urmează a fi aplicată este în contradicție cu dispozițiile Constituției și este expusă într-un act normativ care, potrivit Constituției, se supune controlului de constituționalitate, atunci examinarea cauzei respective se suspendă (printr-o încheiere motivată de suspendare a procesului judiciar) și instanța de judecată se adresează, formulînd un demers în acest sens, Curții Supreme de Justiție cu propunerea de a sesiza Curtea Constituțională. La rîndul său, Curtea Supremă de Justiție examinează propunerea și, fără a se pronunța asupra ei, sesizează organul de jurisdicție constituțională. Deci, instanța de judecată nu are dreptul să aplice legea sau un alt act normativ care este în contradicție cu Legea Supremă a statului, cu excepția, desigur, a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, fiindcă în materia drepturilor omului ele au un statut prioritar.

Excepția de neconstituționalitate exprimă o legătură organică și logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului, fiind invocată ca incident din inițiativa părților sau din oficiu de instanța judecătorească.³ Principalele elemente ale excepției de neconstituționalitate sînt:

- necesitatea efectuării controlului de constituționalitate;
- existența raportului triunghiular între: a) partea aflată în proces, ale cărei drepturi sau interese au fost eventual lezate printr-o normă neconstituțională; b) instanța de judecată în fața căreia se invocă neconstituționalitatea; c) Curtea Constituțională, chemată să sancționeze excepția de neconstituționalitate;
- obiectul excepției de neconstituționalitate (care este mai larg, incluzînd nu numai legile, ci și alte acte normative).⁴

Din cele expuse reiese că procedura de soluționare a excepției are două etape:

- *faza cu caracter prealabil* (în fața instanței judecătorești), care cuprinde ridicarea excepției de neconstituționalitate de către părțile din proces sau din oficiu, urmînd suspendarea cauzei și adresarea către Curtea Supremă de Justiție și încheindu-se cu sesizarea de către aceasta a Curții Constituționale;

- *faza cu caracter de contencios constituțional* (la Curtea Constituțională), care cuprinde recepționarea sesizării, pregătirea pentru soluționarea excepției, acceptarea spre examinare în fond, soluționarea acesteia și pronunțarea hotărârii de către Curtea Constituțională.

Există și o dilemă în cazul excepției de neconstituționalitate: **ce se întâmplă în cazul când instanța, în fața căreia a fost ridicată excepția, refuza să suspende examinarea cauzei și nu se adresează Curții Supreme de Justiție cu demersul de solicitare a sesizării organului de jurisdicție constituțională?** În situația dată, partea în proces care a ridicat excepția poate ataca (prin căile de atac prevăzute de lege) această acțiune în instanțele superioare, odată cu atacarea hotărârii pronunțate în cauză. Dacă incidentul de neconstituționalitate este ridicat pentru prima dată în fața instanței de apel, iar aceasta îl respinge, motivând refuzul prin faptul că o cerere de chemare în judecată nu s-ar întemeia în drept pe textul pretins neconstituțional, ci pe o altă prevedere legală, atunci partea care a invocat-o are dreptul să o repete în cadrul motivelor de casare invocate în recurs. Dacă această excepție a fost ridicată în fața instanței de fond, iar ultima refuză să suspende procesul din considerentele expuse în primul caz, atunci partea care a ridicat excepția are dreptul să o repete, pe calea apelului.

Mai există o neclaritate formală: **Curtea Supremă de Justiție, care are dreptul de a sesiza Curtea Constituțională, este obligată să transmită cererea despre neconstituționalitate sau o poate respinge?** Evident, se consideră că nu o poate respinge. Dacă instanța ar respinge cererea cu privire la ridicarea excepției, aceasta ar însemna îngrădirea accesului liber la justiție, inclusiv la cea constituțională, și îngrădirea activității umane în vederea apărării drepturilor. Deci, Curtea Supremă de Justiție sesizează Curtea Constituțională fără a se pronunța asupra constituționalității, fiindcă, în caz contrar, ar presupune substituirea Curții Constituționale, ceea ce este absurd. Totodată, în cazul în care actul juridic atacat prin ridicarea excepției este anterior Constituției, Curtea Supremă de Justiție poate să nu sesizeze Curtea Constituțională. Sub acest aspect, actele normative preconstituționale care contravin Constituției sînt abrogate implicit. Însă, în unele sisteme constituționale competența de a aprecia dacă o lege anterioară intrării în vigoare a Constituției este sau nu constituțională s-a acordat atât instanței juridice, cât și Curții Constituționale (în Italia, Belgia, Germania).⁵

La fel ca actele juridice adoptate pînă la intrarea în vigoare a Constituției, nu pot face obiectul excepției nici actele care deja au fost supuse controlului de constituționalitate.

Condițiile de admisibilitate a excepției de neconstituționalitate le găsim și în doctrina dreptului constituțional:

- să fie ridicată în fața unei instanțe judecătorești;
- să fie ridicată la cererea unei părți sau din oficiu de către instanța judecătorească;
- să nu aibă ca obiect o prevedere legală a cărei constituționalitate să fi fost deja stabilită;
- să nu aibă ca obiect o prevedere legală constatată ca neconstituțională printr-o decizie anterioară a Curții Constituționale⁶;
- soluționarea excepției de neconstituționalitate este de competența exclusivă a Curții Constituționale prin exercitarea controlului constituționalității legii și a actelor juridice a căror legitimitate este contestată⁷;
- hotărârile Curții Constituționale nu au efecte decît pentru viitor.

Deci, excepția de neconstituționalitate reprezintă o excepție de fond și, fiind de ordine publică, constituie un instrument tehnic al controlului de constituționalitate, putînd fi invocată în orice fază a unui proces judiciar.

În Republica Moldova, grație posibilității exercitării controlului de constituționalitate a legilor prin ridicarea excepției de neconstituționalitate, s-a implementat o formă mixtă de justiție constituțională. Acest fapt permite exercitarea justiției constituționale și la inițiativa persoanelor fizice și juridice care pretind că le-au fost desconsiderate drepturile, admițînd implicarea în această activitate și a instanțelor judecătorești de drept comun.

În practica internațională privind controlul constituțional se identifică situații cînd instanțele judecătorești se bucură de dreptul de a sesiza Curtea Constituțională în scopul rezolvării cazurilor de excepție de neconstituționalitate (Germania, Italia, Belgia, România, Spania). În Republica Moldova însă excepția de neconstituționalitate poate fi invocată în fața instanței judecătorești, dar dreptul de a sesiza Curtea Constituțională aparține numai Curții Supreme de Justiție. Unii autori consideră că situația dată constituie o eroare de concepție a legiuitorului.⁸

În Republica Moldova, prin procedeele excepției de neconstituționalitate au fost examinate, pînă la 1.01.2000, foarte puține prevederi din acte normative, Curtea Constituțională adoptînd doar 3 hotărâri în baza art.135 alin.(1) lit.g) din constituție. Apoi, pînă în anul 2003, Curtea a examinat două excepții de neconstituționalitate din inițiativa instanțelor judecătorești.

Pentru a fi mai elocvenți, prezentăm în continuare statistica privind funcționalitatea excepției de neconstituționalitate în Republica Moldova prin sesizările depuse de Curtea Supremă de Justiție în perioada 1995-2008.

Anul	Sesizări	Examineate prin hotăriri	Decizii de sistare		Decizii de respingere		Scrisori de respingere a sesizărilor privind excepția de neconstituționalitate	Hotăriri asupra excepțiilor de neconstituționalitate
			-	Conținând excepții	-	Conținând excepții		
1995	-	-	-	-	-	-	-	-
1996	2	-	-	-	-	-	-	-
1997	7	5	1	-	-	-	-	2
1998	1	4	-	-	-	-	-	1
1999	2	-	-	-	1	-	-	-
2000	2	3	-	-	-	-	-	1
2001	6	2	-	-	1	1	1	2
2002	2	2	-	-	-	-	1	1
2003	4	1	-	1	-	2	-	1
2004	1	-	-	-	-	1	-	-
2005	3	2	-	-	-	1	-	2
2006	1	-	-	-	-	1	-	-
2007	6	-	-	1	-	2	3	-
2008	3	2	-	-	-	-	-	2
În total	40	21	1	2	2	8	5	12

După cum observăm, numărul de invocări ale excepțiilor de neconstituționalitate nu este mare, ba dimpotrivă, unele sesizări ale Curții Supreme de Justiție chiar nefiind acceptate pentru examinare în fond: prevederile Legii bugetului pentru anul 1999, nr.216-XIV din 12.12.1998; prevederile Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2001, nr.1400-XIV din 7.12.2000.

Am putea da exemple concrete de rezolvare a excepțiilor de neconstituționalitate din actele juridice sesizate de Curtea Supremă de Justiție, și anume: Legea nr.1186-XIV din 27.07.2000 „Cu privire la interpretarea art.12 alin.(4) subalin.9 din Codul funciar” (Hotărârea Curții Constituționale nr.16 din 28.03.2002); Legea nr.588-XIII din 22.09.1995 în redacția Legii nr.65-XV din 12.04.2001 și a Hotărârii Guvernului nr.852 din 16.08.2001 „Cu privire la modul de folosire a mărcilor – proprietate a statului” (Hotărârea Curții Constituționale nr.10 din 29.05.2003).⁹

La 16 iunie 1997, la demersul judecătorilor sectoarelor Rîșcani și Buiucani din mun. Chișinău, Curtea Supremă de Justiție a sesizat Curtea Constituțională privind excepția de neconstituționalitate a art.97 alin.4 din Codul de procedură penală. Conform acestui articol, plîngerea împotriva refuzului de a porni procesul penal se adresează procurorului, ceea ce nu contravine Constituției. Conform art.20 din Constituție, nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție. De fapt, acest drept nu e îngreunat prin art.9 CPP, dar practica de aplicare îl interpretează ca atare. Curtea a hotărât că articolul dat limitează în practică posibilitatea de a ataca în instanța judecătorească ordonanța privind refuzul de a porni procesul penal, considerîndu-l neconstituțional. Totodată, Curtea a constatat o lacună în legislație.

O altă sesizare a fost efectuată de Curtea Supremă de Justiție la propunerea Judecătorei mun. Bălți pentru controlul de constituționalitate a prevederilor din Regulamentul provizoriu privind confiscarea, utilizarea sau nimicirea producției, materiei prime alimentare ce prezintă pericol pentru sănătatea populației și a mediului ambiant, Regulament aprobat prin hotărîre de Guvern în 1995. Judecătoria mun. Bălți a fost sesizată de Procurorul mun. Bălți, deoarece protestul său a fost respins de Primărie. Controlul constituționalității se făcea în legătură cu un proces aflat pe rolul unei instanțe judecătorești în care părțile erau Procurorul și Primăria mun. Bălți. Procurorul tindea să apere drepturile proprietarilor cărora le putea fi confiscată averea într-un mod abuziv, nu însă prin modalitățile stabilite de lege și de Constituție.

Excepția de neconstituționalitate constituie o posibilitate importantă de apărare a drepturilor cetățenilor, dar este insuficientă. În situația actuală, persoana trebuie mai întîi să pretindă că este victima unei legi neconstituționale, ca abia după aceea să poată acționa în justiție actul respectiv. În cazul în care o lege ce contravine Constituției nu a făcut obiectul controlului de constituționalitate din lipsa sesizării, numai excepția o poate împiedica să producă efecte nocive, cel puțin pentru persoana concretă a cărei cauză se află pe rol în instanța de judecată.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova a interpretat în mai 1997 termenul „excepție de neconstituționalitate”, menționînd că aceasta exprimă o legătură organică între problema de neconstituționalitate și fondul litigiului principal și că poate fi invocată atît din inițiativa părților, cît și din oficiu de instanța de judecată. În opinia Curții Constituționale, excepția de neconstituționalitate este o procedură de inițiere către instanța

de judecată ordinară, la inițiativa părților sau din oficiu, a controlului de constituționalitate și se numește „excepție”, deoarece această procedură este o abatere de la regula generală.

Iată de ce, de rînd cu mai mulți teoreticieni și practicieni în problemele justiției constituționale, considerăm că, pentru a înlesni accesul cetățenilor la Curtea Constituțională, este oportun să li se acorde tuturor instanțelor judecătorești dreptul de a sesiza Curtea pe motivul excepției de neconstituționalitate. Bineînțeles, această măsură nu ar însemna deloc scoaterea de pe rol a necesității instituirii accesului direct al persoanei la justiția constituțională, pentru care pledează tot mai insistent atît societatea civilă, cît și clasa politică moldovenească, nemaivorbind de cetățeanul ca parte în proces.

Acceptînd faptul că excepția de neconstituționalitate constituie mijlocul procedural pentru realizarea accesului cetățeanului, în calitate de titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, considerăm că îmbunătățirea procedurii de soluționare a excepției de neconstituționalitate se încadrează firesc și oportun în procesul general de dezvoltare a democrației constituționale și de afirmare a statului de drept Republica Moldova.

Dacă e să facem o analiză cu o dată mai recentă a funcționalității instituției excepției, menționăm că în 2008 la Curtea Constituțională au fost examinate două astfel de sesizări, iar a treia a fost acceptată pentru examinare.

În primul caz, Curtea Supremă de Justiție a sesizat Curtea Constituțională pentru controlul constituționalității prevederilor pct.3) și pct.4) alin.(1) art.401 din Codul de procedură penală, adoptat prin Legea nr.122-XV din 14 martie 2003.¹⁰ În ședința plenară a Curții Constituționale reprezentantul Curții Supreme de Justiție a concretizat obiectul sesizării, solicitînd exercitarea controlului constituționalității prevederii pct.3) alin.(1) art.401 CPP în procedura excepției de neconstituționalitate.

În art.401 CPP sînt specificate persoanele care pot declara apel. Potrivit prevederii contestate (pct.3) alin.(1) art.401 CPP), poate declara apel partea vătămată, în ce privește latura penală în cazurile în care procesul penal se pornește doar la plîngerea prealabilă a acesteia în condițiile legii.

Din sesizare rezulta că la Curtea Supremă de Justiție se afla în proces de judecare recursul în anulare înaintat de reprezentantul părții vătămate, Grigoriev Eugenia, împotriva hotărîrilor irevocabile pronunțate de Colegiul lărgit penal al Curții Supreme de Justiție la 6 iunie 2007 și de Curtea de Apel Chișinău la 28 noiembrie 2006.

La judecarea recursului în anulare Plenul Curții Supreme de Justiție urma să aplice art.452 CPP în coroborare cu pct.3) alin.(1) art.401 CPP.

În ședința Plenului Curții Supreme de Justiție reprezentantul părții vătămate a invocat neconstituționalitatea pct.3) alin.(1) art.401 CPP, arătînd că norma respectivă contrazice dispozițiile constituționale cuprinse în art.16 privind egalitatea în drepturi, art.20 privind accesul liber la justiție, art.26 privind dreptul la apărare, art.54 privind restrîngerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți, art.119 privind exercitarea căilor de atac, deoarece prin neadmiterea introducerii apelului sau recursului pune partea vătămată în condiții inegale în raport cu alți participanți la procesul penal.

Prin încheierea din 17 decembrie 2007 Plenul Curții Supreme de Justiție a ridicat în fața Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate, suspendînd judecarea recursului în anulare.

Raportînd prevederea contestată la normele constituționale, la dispozițiile actelor internaționale și ale legislației interne în domeniu, Curtea Constituțională, în ședința sa din 20 mai 2008, a considerat drept neconstituțională norma contestată (pct.3 alin.(1) art.401 CPP). Motivele deciziei date Curtea le-a expus precum urmează.

Un principiu de bază al statului de drept este principiul universalității drepturilor și libertăților consacrate prin Constituție și prin alte legi și al obligațiilor prevăzute de acestea (art.15 din Constituție).

Potrivit art.59 alin.(1) CPP, parte vătămată este considerată persoană fizică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său.

În Recomandarea nr.(85) 11 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la poziția victimei în cadrul dreptului penal și procedurii penale, adoptată la 28.06.1985, se subliniază că funcția de bază a justiției penale trebuie să fie soluționarea cererilor victimelor și apărarea intereselor acestora, victima trebuie să dispună de dreptul de a cere organelor competente reexaminarea deciziei privind neurmărirea penală sau de dreptul de a iniția urmărirea individuală.

Conform Codului de procedură penală, partea vătămată este parte în procesul penal. Procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvîrșite, astfel ca orice persoană care a săvîrșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată (art.1 alin.(2)).

Potrivit definiției expuse în pct.29) art.6 CPP, parte în proces sînt persoane care în procesul penal exercită funcții de acuzare sau apărare în baza egalității în drepturi și a principiului contradictorialității.

Articolul 24 CPP stipulează că părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale, fiind investite de legea procesual penală cu posibilități egale pentru susținerea pozițiilor lor. Instanța de judecată pune la baza sentinței numai acele probe la a căror cercetare părțile au avut acces în egală măsură. Părțile în procesul penal își aleg de sine stătător poziția, modul și mijloacele de susținere a ei, fiind independente de instanță, de alte organe ori persoane.

La etapa urmării penale drepturile părții vătămate sînt asigurate, inclusiv dreptul de a ataca ordonanța privind refuzul de a începe urmărirea penală.

Articolul 20 din Constituție stipulează că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.

Codul de procedură penală, de asemenea, prevede, la alin.(1) art.19, că orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu Codul.

Limitînd dreptul unei părți în procesul penal de a exercita căile de atac, prevederea de la pct.3) alin.(1) art.401 CPP încălca principiul constituțional al accesului liber la justiție.

Conform art.54 din Constituție, în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrîngeri decît celor prevăzute de lege. Restrîngerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Totodată, precum stipulează art.20 din Constituție, nici o lege nu poate îngădi accesul persoanei la justiție, fie persoană fizică sau juridică, fie inculpat sau parte vătămată.

Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului¹¹ admite stabilirea prin legislația internă a limitărilor dreptului de acces la o instanță judiciară cu condiția ca limitările să nu afecteze dreptul în substanța sa, să urmărească un scop legitim, să existe un raport de proporționalitate între măsurile restrictive și scopul urmărit.

În hotărîrea sa asupra excepției de neconstituționalitate, Curtea Constituțională a reținut că această condiție nu era respectată prin prevederea pct.3) alin.(1) art.401 CPP, subliniind faptul că este responsabilitatea statului ca prin legislația sa să instituie toate garanțiile necesare pentru ca persoana să se simtă protejată, oferindu-i șansa sigură de a-și revendica în justiție un drept constituțional lezat, indiferent de faptul dacă este inculpat

sau parte vătămată, dacă procesul a fost declanșat la inițiativa sa sau a altei persoane.

Potrivit art.26 din Constituție, dreptul persoanei la apărare este garantat, fiecare om avînd dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale. Fiind un element esențial al dreptului la un proces echitabil, dreptul la apărare este un drept fundamental, care nu poate fi îngădit.

Curtea a constatat că prevederea contestată din Codul de procedură penală oprea în realitate partea vătămată de a apela la instanțele judecătorești, de a fi apărată și de a se prevala de toate garanțiile procesuale, care într-o societate democratică condiționează procesul echitabil.

Folosirea căilor de atac este garantată de art.119 din Constituție, părțile interesate și organele de stat competente fiind în drept să exercite căile de atac, în condițiile legii, împotriva hotărîrilor judecătorești.

Prin prevederea pct.3) alin.(1) art.401 CPP partea vătămată era lipsită de acest drept constituțional. Iată de ce Curtea a considerat că nu exista o justificare obiectivă și rezonabilă pentru condiționarea exercitării de către partea vătămată a căilor ordinare de atac exclusiv cu privire la latura penală și numai în cazul în care procesul penal a fost inițiat la plîngerea prealabilă a acesteia.

Mai mult ca atît, întrucît prevederile Codului de procedură penală abilitază procurorul cu atribuția de a contesta necondiționat sentințele judecătorești, în cazurile nespecificate în art.276 CPP „Pornirea urmării penale în baza plîngerii victimei” apărarea drepturilor și intereselor legitime ale părții vătămate era lăsată în exclusivitate la discreția acestuia. Dacă procurorul, din anumite motive, nu exercită căile ordinare și extraordinare de atac, interesele legitime ale părții vătămate, care, potrivit prevederii contestate, nu era în drept să introducă apel sau recurs, rămîneau neprotejate. Căci, în cazul abținerii procurorului de a folosi căile de atac, se reduce controlul judiciar asupra instanțelor inferioare, crește riscul neremedierii erorilor judiciare.

De remarcat în contextul acestei cauze că Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra necesității garantării și protejării dreptului persoanei la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art.20 din Constituție) și a dreptului său la apărare (art.26 din Constituție) în multiple hotărîri ale sale (nr.20 din 16 iunie 1997¹², nr. 22 din 30 iunie 1997¹³, nr.10 din 17 martie 1998¹⁴, nr.16 din 28 mai 1998¹⁵, nr.8 din 15 februarie 2000¹⁶, nr.7 din 13 februarie 2001¹⁷, nr.46 din 24 noiembrie 2002¹⁸, nr.12 din 19 iunie 2003¹⁹, nr.2 din 19 februarie 2004²⁰).

Astfel, în final, Curtea Constituțională a apreciat că prevederea de la pct.3) alin.(1) art.401 CPP aduce atîngere dispozițiilor constituționale privind accesul liber

la justiție (art.20), privind dreptul la apărare (art.26), privind restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți (art.54), privind exercitarea căilor de atac împotriva hotărârilor judecătorești (art.119) și a declarată-o neconstituțională.

După cum reiese din statistica prezentată în acest articol, există și cazuri de neacceptare spre examinare în fond a sesizărilor Curții Supreme de Justiție privind excepții de neconstituționalitate. Să ne referim la unul dintre acestea, și anume: Decizia de respingere din 28 noiembrie 2007.

La demersul Curții de Apel Bălți, Curtea Supremă de Justiție a ridicat în fața Curții Constituționale excepția de neconstituționalitate a art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii în redacția Legii nr.269-XVI din 28 iulie 2006, conform căruia contractul individual de muncă închează în circumstanțe ce nu depind de voința părților în caz de atingere a vârstei de 65 ani de către conducătorul unității de stat sau al unității cu capital majoritar de stat. În sesizare se considera că prin prevederile legale precitate s-ar încălca dispozițiile art.43 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, care stipulează că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Analizând circumstanțele cauzei, Curtea Constituțională a constatat că părțile implicate în litigiu erau cetățeanul Turcu Nicolae (reclamant) și S.A. „Moldtelecom” (reclamat). Litigiul a fost examinat de către judecătoria municipiului Bălți, care, prin hotărârea nr.2-134/2007 din 9 ianuarie 2007, a dispus restabilirea reclamantului în funcția de juriconsult la filiala „Moldtelecom” a Centrului de Telecomunicații Bălți și încasarea de la S.A. „Moldtelecom” a sumei de 25 725 lei, care reprezintă salariul reclamantului pentru întreaga perioadă de absență forțată de la lucru. S.A. „Moldtelecom” a atacat cu apel hotărârea în cauză, solicitând să fie anulată. Prin încheierea nr.2a-472/07 din 26 iunie 2007 Colegiul Civil al Curții de Apel Bălți a depus la Curtea Supremă de Justiție un demers în vederea sesizării Curții Constituționale pentru controlul constituționalității art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii, fără a concretiza obiectul sesizării, având în vedere că la eliberarea din funcție a lui Turcu Nicolae au fost aplicate prevederile art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii în redacția Legii nr.8-XVI din 9 februarie 2006²¹, care la momentul ridicării excepției de neconstituționalitate erau modificate prin Legea nr.269-XVI din 28 iulie 2006.

Curtea Constituțională a relevat că instanța de judecată poate iniția procedura pentru controlul constituționalității prevederilor unei legi, act normativ doar pe cale de excepție, ceea ce presupune aplicarea prevederilor contestate la judecarea unui litigiu concret.

Totodată, interpretând prevederile art.135 alin.(1) lit.g) din Constituție²², Curtea Constituțională a arătat că excepția de neconstituționalitate exprimă o legătură organică, logică între problema de constituționalitate și fondul litigiului principal. Ea poate fi invocată ca incident din inițiativa părților sau din oficiu de instanța de judecată. Potrivit art.24 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.39 din Codul jurisdicției constituționale, sesizarea trebuie să fie motivată, să cuprindă obiectul și împrejurările pe care subiectul își întemeiază cerințele, expunerea normelor legale și a argumentelor care dovedesc că norma contestată contravine Constituției.

Curtea a constatat că, deși aparent sesizarea corespundea cerinței principale pe care o implică procedura excepției de neconstituționalitate, și anume – controlul concret de constituționalitate, ea nu corespundea exigențelor legate de fondul problemei – lipsa legătura causală dintre litigiul în curs de examinare și normele contestate, nu se argumenta în care aspect legat de litigiu urma să se pronunțe Curtea Constituțională.

Ridicând excepția de neconstituționalitate, Curtea Supremă de Justiție nu a ținut cont de principiul nereetroactivității legii statuat de art.22 din Legea Supremă. Mai ales că în Hotărârea nr.32 din 29 octombrie 1998²³ privind interpretarea art.76 din Constituția Republicii Moldova „Intrarea în vigoare a legii” Curtea Constituțională a arătat că efectul legii în timp este ghidat de principiul activității legii, potrivit căruia legea se aplică tuturor faptelor în timpul în care se află în vigoare, are eficiență deplină și continuă din momentul intrării în vigoare și pînă la abrogarea ei. Legea nu se aplică faptelor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare, adică nu are efect retroactiv. Ea dispune numai pentru prezent și viitor și nu are efecte juridice pentru trecut, cu excepția legii penale și administrative mai favorabile.

Potrivit art.6 alin.(1) din Codul civil, în redacția Legii nr.1107-XV din 6 iunie 2002²⁴, și legea civilă nu are efect retroactiv. Ea nu modifică și nici nu suprimă condițiile de constituire a unei situații juridice constituite anterior, nici condițiile de stingere a unei situații juridice stinse anterior. De asemenea, legea nouă nu modifică și nu desființează efectele deja produse ale unei situații juridice stinse sau în curs de realizare.

Însă de ce Curtea Constituțională a conchis că sesizarea Curții Supreme de Justiție, fundamentată pe raportarea art.82 alin.(1) lit.i) din Codul muncii la cauza supusă judecării în Curtea de Apel Bălți, este fără obiect. Sesizarea solicita controlul abstract al prevederilor legale, fapt ce nu putea face obiectul excepției de neconstituționalitate.

Prin urmare, sesizarea cu pricina nu corespundea cerințelor art.24 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.39 din Codul jurisdicției constituționale, nu se încadra în competența materială, expres prevăzută de art.135 alin.(1) lit.g) din Constituție, și deci nu

putea fi admisă spre examinare. Decizia de respingere conține și explicația că, potrivit prevederilor art.357 CPC, instanța de apel are competența de a verifica corectitudinea constatării circumstanțelor de fapt ale pricinii, aplicării și interpretării normelor de drept material, precum și respectării normelor de drept procedural la judecarea pricinii în prima instanță, inclusiv ținând cont de pozițiile de drept relevante ale Curții Constituționale cuprinse în hotărârile sale anterioare.

Așadar, excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc procedural subsidiar pentru realizarea accesului cetățeanului, ca titular al drepturilor și libertăților sale fundamentale, la controlul constituționalității legilor, soluționarea ei constituind, deocamdată, unicul aspect propriu-zis judiciar în competența Curții.

Știm că o problemă de lacună constituțională în sistemul nostru național o constituie lipsa recursului constituțional individual, adică a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională. Oportunitatea instituirii plîngerii constituționale e dictată și de faptul că la noi nu există nici posibilitatea de a ridica excepția de neconstituționalitate la toate nivelurile și la orice etapă a procesului în mod direct.

Evident, excepția de neconstituționalitate într-o formulă viitoare ar trebui să îmbrace „*actio popularis*”, avînd și efecte individuale între părți.

Sîntem conștienți de faptul că recursurile generate de dreptul nelimitat al cetățenilor de a sesiza Curtea vor impune necesitatea instituirii unor criterii privind admisibilitatea recursurilor individuale și a unui sistem adecvat de triere. Aceste criterii vor prevedea cerințe substanțiale, care ar urma să fie aplicate doar sesizărilor individuale și care vor include interesul personal al reclamantului privind anularea actului juridic contestat.

Bineînțeles, recursul individual constituțional va fi acceptat spre examinare doar după epuizarea căilor ordinare de atac.

Se va impune și următoarea delimitare strictă în legislație: care acte ale autorităților publice se supun controlului constituționalității și care se supun doar controlului legalității. Considerăm că examinarea actului cu caracter normativ este o atribuție inerentă a Curții Constituționale, iar a actelor cu caracter individual – a instanțelor de contencios administrativ.

Conform practicilor avansate, plîngerea constituțională, spre deosebire de sesizarea constituțională, poate fi depusă împotriva oricărui act juridic, legislativ ori normativ. Acesta și este punctul de plecare pentru introducerea plîngerii constituționale.

O și mai importantă premisă este dreptul nemijlocit al individului de a avea acces la orice tip de justiție, inclusiv cea constituțională (art.20 din Constituție, cele

mai importante tratate internaționale la care Republica Moldova este parte).

În conformitate cu esența conceptului statului de drept, normele dreptului sînt edictate pentru binele și în numele individului, care este sursa și obiectul tuturor reglementărilor de drept. Totuși, sistemul de drept existent în Republica Moldova admite ca tocmai individul să fie unul dintre subiecții de drept care nu are dreptul să apeleze direct la justiția constituțională, el fiind nevoit a se adresa altor subiecți din dreptul public pentru ca aceștia, în numele lui, să exercite acest drept. Deși pare a fi o reglementare acceptabilă (o utilizează cu succes mai multe state), la noi ea nu este nici pe departe eficientă. Spunem așa, deoarece atît avocații, cît și procurorii și judecătorii au utilizat acest drept într-un număr foarte restrîns de cauze, fiind frecvente cazurile cînd normele aplicate deja de instanțele de drept comun ulterior au fost declarate neconstituționale de Curtea Constituțională.

Toate acestea au loc în pofida faptului că Codurile de procedură civilă și de procedură penală, cu unele rezerve, au liberalizat dreptul instanțelor de judecată la declanșarea acțiunilor de ridicare a excepției de neconstituționalitate. Astfel, art.12¹ din Codul de procedură civilă, precum și art.7 din Codul de procedură penală permit instanțelor de judecată să declanșeze procedura ridicării excepției de neconstituționalitate și din propria inițiativă. Mai mult, excepția este prevăzută de Constituție, deci la ea nu se poate renunța, fiind de ordin constituțional. Partea care a invocat excepția de neconstituționalitate are dreptul să primească rezolvarea ei pentru a-și apăra drepturile și interesele sale legitime. Dacă instanța respinge cererea cu privire la ridicarea excepției, aceasta înseamnă îngrădirea accesului liber la justiție, inclusiv la cea constituțională, și îngrădirea activității umane în vederea apărării drepturilor.

Despre rolul „procedural” al Curții Supreme de Justiție în cazul invocării excepției de neconstituționalitate am vorbit ceva mai sus. Considerăm că el nu este suficient, impunîndu-se și rolul „mobilizator” al instanței judiciare supreme. Chiar experiența statelor vecine, cum ar fi, bunăoară, România, ne demonstrează că excepția de neconstituționalitate este un mecanism eficient pentru perfecționarea continuă a sistemului de drept în stat.

Problema există, și căile de soluționare a ei sînt două: 1) reanimarea mecanismului constituțional al excepției de neconstituționalitate la toate nivelurile în mod direct, conform art.135 alin.(1) lit.g, și 2) instituirea plîngerii constituționale individuale.

Dar ce garanții poate acorda cetățeanului plîngerea constituțională împotriva abuzurilor puterii judecătorești? În prezent, dacă actele adoptate de puterea legislativă și cea executivă, atunci cînd încalcă drepturile și libertățile cetățeanului, pot fi contestate la Curtea Constituțională, actele puterii judecătorești ce contravin normelor

constituționale nu pot fi contestate, ele fiind definitive. În acest caz, unicul refugiu al cetățeanului rămâne Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Ea însă poate controla corespunderea actelor naționale, inclusiv judiciare, prin care se încalcă drepturile și libertățile fundamentale, cu Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor și Libertăților Fundamentale ale Omului, dar nu și cu Constituția Republicii Moldova. În situația în care Convenția Europeană nu garantează toate drepturile constituționale, implementarea în țara noastră a accesului direct al persoanei la Curtea Constituțională este inevitabilă, iar buna funcționare a acestui mecanism va depinde de suportul legal care va fi adoptat ulterior revizuirii Constituției.

Acum 3 ani s-a încercat promovarea unei astfel de idei, dar a fost respinsă, fiind apreciată că ar constitui mai mult un obstacol decât un ajutor pentru repunerea cetățenilor în drepturi. Dar avem practica avansată a altor state, cum ar fi Grecia, Franța sau Germania, în care există un organism național – de regulă, Curtea Constituțională sau alt organ (cvasijudiciar) care acționează în calitate de filtru înainte ca cetățenii să ajungă la CEDO. Acest filtru nu reprezintă nicidecum o piedică, ci este un instrument menit să grăbească constatarea încălcărilor, repunerea cetățenilor în drepturi, acordarea satisfacției echitabile pe care o merită. De altfel, Curtea Europeană recomandă instituirea unor astfel de mecanisme la nivel național pentru a descărca, pe de o parte, instanța europeană de excesul de cereri și, pe de altă parte, pentru a grăbi repunerea cetățenilor în drepturi.

Bineînțeles, odată cu instituirea plîngerii constituționale individuale, cetățenii noștri nu vor mai merge atît de des la CEDO pentru dreptate într-o perspectivă îndelungată, ci vor căuta și vor găsi la nivel național repararea într-o perspectivă mai apropiată a prejudiciilor și restabilirea în drepturi. Aceasta, la sigur, va servi intereselor persoanelor cărora le-au fost cu adevărat violate drepturile, nu ale persoanelor care acționează acum cu rea-credință, făcîndu-și un business pe seama celor ce se adresează la CEDO.

În legătură cu aceasta, trebuie s-o spunem tranșant: nu prea este înțeleasă pasivitatea avocaților în ce privește ridicarea excepției de neconstituționalitate. Ei au dreptul, la fel ca și judecătorii, s-o facă în cadrul proceselor judiciare, dar în ultimii ani în practica Curții Constituționale nu există nici un caz cînd un avocat antrenat în proces să se fi adresat instanțelor în scopul ridicării excepției de neconstituționalitate. O fi o lacună de profesionalism, de necunoaștere a acestui drept sau poate e vorba totuși de lipsa aceluiași interes material? Atît Baroul Avocaților, cît și structurile publice din domeniul dreptului au misiunea să propage, prin cele mai diverse metode de care dispun, acest model de repunere în drepturi la nivel național a persoanelor ce pretind că le-au fost lezate interesele printr-un act emis de o autoritate publică.

Chiar dacă în curînd va fi acceptată instituția plîngerii constituționale individuale, în procesul exercitării căilor ordinare de atac cetățenii trebuie să poată explora din plin și instituția excepției de neconstituționalitate. Or, tocmai o asemenea permisivitate alternativă ar constitui, în viziunea noastră, un adevărat tandem al protecției și garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la toate nivelurile și sub toate aspectele.

În concluzie, considerăm oportună atît revizuirea Constituției pentru statuarea instituției plîngerii individuale constituționale, cît și instituirea anumitor mecanisme legale permisive de revigorare și reanimare a excepției de neconstituționalitate ce va putea fi invocată nu doar prin intermediul Curții Supreme de Justiție, ci, mai ales, direct de fiecare instanță, așa cum este deja prevăzut în Codul de procedură civilă (art.12/1).

Referințe:

- ¹ A se vedea: I.Deleanu. *Justiția constituțională*. – București, 1995, p.41.
- ² *Ibidem*, p.49.
- ³ Hotărîrea Curții Constituționale „Cu privire la interpretarea art.135 alin.(1) lit.g) din Constituția Republicii Moldova”, nr.15 din 6 mai 1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.33-34/14.
- ⁴ A se vedea: V.Puşcaş, V.Zaporojan. *Curtea Constituțională a Republicii Moldova, 10 ani de activitate*. – Chişinău, 2005, p.208.
- ⁵ A se vedea: E.Aramă. *Controlul constituționalității legilor: istorie și actualitate*. Fundația SOROS-Moldova și Institutul pentru Politici Legislative și Constituționale (COLPI). Chişinău: MUSEUM, 2000, p.70.
- ⁶ A se vedea: T.Drăgan. *Dreptul constituțional și instituții politice, tratat elementar*. – București: Lumina LEX, 1998, p.3.
- ⁷ A se vedea: V.Zubco. *Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională*. – Chişinău: Tipografia Centrală, 1998, p.161.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ Curtea Constituțională. Culegere de hotărîri și decizii, 2003, p.122.
- ¹⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110, art.447.
- ¹¹ Tratatate internaționale, 1998, vol.1.
- ¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.43-44, art.23.
- ¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.46-47, art.26.
- ¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.28-29, art.16.
- ¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.56-59, art.24.
- ¹⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.24-26, art.11.
- ¹⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.19-20, art.6.
- ¹⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.170-172, art.30.
- ¹⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.138-140, art.13.
- ²⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.39-41, art.9.
- ²¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.83-86/362.
- ²² Hotărîrea Curții Constituționale nr.15 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.33-34.
- ²³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.100-102.
- ²⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86/661.